

GEZIEN, GEHOORD, GELEZEN

Marcel Broersma

Beschaafde vooruitgang. De wereld van de Leeuwarder Courant 1752-2002
Leeuwarden (Friese Pers Boekerij) 2002, 548 p.
€ 35, ISBN 90 330 1144 1

Voor de geschiedschrijving van Nederlandse kranten hebben we het een kleine eeuw moeten doen met de dorre publicaties van Sautijn Kluit uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Die zijn uiterst informatief als je zoekt naar uitwendige kenmerken van of details over rechtszaken tegen kranten, maar ze bieden weinig over inhoud, kleur, positionering, rol en receptie.

Sinds een jaar of twintig hebben we echter een aardige reeks studies over met name de grote(re) dagbladen van de negentiende en twintigste eeuw: *De Tijd, de Volkskrant, Het Vrije Volk, De Maasbode, Het Centrum, De (Nieuwe) Nederlander, het Algemeen Handelsblad* en *Het Parool* en wellicht over enige tijd ook van *De Telegraafen* de *NRC*. Daarnaast zien we een groeiende belangstelling voor journalisten en journalistieke cultuur (ook de Indische).

De historiografie van de regionale en lokale pers komt er, afgezien van de *Arnhemsche Courant* en het *Rotterdamsch Nieuwsblad*, echter nog steeds zeer bekaaid van af.

Maar sinds september 2002 ligt er een kolos van 2 kilo en 546 bladzijden over 250 jaar met – door mij prudent becijferd – ca 400.000 pagina's *Leeuwarder Courant (LC)*, waarop Marcel Broersma cum laude promoveerde. Zijn insteek is ambitieus en innoverend. De geschiedschrijving van 250 jaar krant is sowieso geen sinecure, zelfs wanneer dat gebeurt op de overwegend traditionele wijze van de meeste genoemde studies. Bedrijfs- en redactiearchieven en correspondentie of egodocumenten van persmensen uit de

achttiende en negentiende eeuw zijn zeldzaam. Dat heeft Broersma ook bij de *LC* ondervonden. Gelukkig, zou ik haast zeggen, want anders had hij wellicht niet het belangwekkende perspectief van de lezer als uitgangspunt gekozen. Motieven en handelen van uitgevers en redacties zijn zeker niet onbelangrijk, maar uiteindelijk komt het er op aan wat de lezer kreeg voorgeschoteld als 'representatie van de werkelijkheid', de wijze waarop dat gebeurde en wat hij er aan heeft gehad voor zijn 'beschaafde vooruitgang'.

Broersma presenteert die 250 jaar *Leeuwarder Courant* in vier perioden. Die worden niet gemarkeerd door mijlpalen in het beschavingsoffensief, maar door 'toevallige' gebeurtenissen in de geschiedenis van de krant: het Franse (pers-) regime 1811-1814 en het Duitse 1940-1945 met daartussen de stap naar dagblad in 1879. Binnen die vier tijdvakken wordt telkens een min of meer vast stramien aan thematische hoofdstukken aangehouden. Chronologisch leest dat weliswaar niet echt lekker weg, maar een andere opzet zou waarschijnlijk weer andere euveltjes hebben opgeleverd. Wat voorop staat is niet de vorm, maar het resultaat.

Broersma's proefschrift is een fraaie eerste proeve van integrale persgeschiedenis, die alle belangrijke partijen en aspecten over het voetlicht brengt. Flinkke brokken bedrijfsgeschiedenis met gegevens over oplage, winsten en dergelijke; uitvoerige schetsen van handel en wandel van de opeenvolgende – als ik goed tel zeven – familiegeneraties uitgevers, ook op de andere maatschappelijke en zakelijk terreinen waarop zij actief waren; puntige typering van (hoofd-) redacteurs en medewerkers. Veel aandacht ook voor de ontwikkelingen van de journalistieke praktijk en cultuur door de jaren heen: van de spectatoriale benadering van de eerste parttime

redacteuren tot en met de professionele journalistiek over de volle breedte van na circa 1870. Een systematische kwantitatieve inhoudsanalyse in perioden van tien jaar, met overzichtelijke grafiekjes van de onderwerpen die aan de orde kwamen en de veranderingen die zich daarin hebben voorgedaan en over de herkomst van het nieuws. Daarnaast vele kwalitatieve dwarsdoorsneden van de ‘representatie van de werkelijkheid’ zoals die door de *LC* werd geboden. En *last but not least*, weet Broersma uit allerlei hoeken en gaten ook nog een aardig aantal lezers ten tonele te voeren.

Bij alle waardering en bewondering resteren er twee punten die mij intrigeren. ‘Beschaafde vooruitgang’ was onmiskenbaar missie en credo van de *LC* en dat de krant daaraan een stevige bijdrage heeft geleverd, wordt zeer aannemelijk gemaakt. Maar hoe groot die bijdrage was kunnen we uiteindelijk slechts gissen. Bevordering van vooruitgang was niet het monopolie van de *LC*. Tal van andere instituties en organisaties hebben daar stevige steentjes aan bijgedragen: geleerde en letterkundige genootschappen, leesgezelschappen, het onderwijs, het bibliotheekwezen, kiesverenigingen, vakorganisaties en kerkelijke verenigingen. Zou Friesland er nu wezenlijk anders uitzien zonder 250 jaar *Leeuwarder Courant*? Of anders geformuleerd: hoe uniek was de *LC* eigenlijk?

Binnen de Friese context zal die vraag wel nimmer afdoende kunnen worden beantwoord. Maar wellicht kan een deel van het antwoord ooit gevonden worden door de uitkomsten van vergelijkend onderzoek naar de rol van vergelijkbare kranten in andere delen van Nederland. Anders dan de *Arnhemsche*, de *Vlissingsche*, de *Kamper* en de *Opregte Haarlemsche Courant*, die in de negentiende eeuw kortere of langere tijd een stevige landelijk politieke invloed hadden, is de *Leeuwarder Courant* nimmer aan Frisia ontstegen. Maar dat was ook het geval met andere regionale kranten. Veel van de interne en externe omgevingsfactoren van de *LC* die Broersma gedetailleerd schetst, lijken – door de oogharen bekeken – niet wezenlijk te verschillen van die van bijvoorbeeld de *Zwolsche*, de *Nijmeegsche*, de *Middelburgsche*, de *'s-Hertogenbossche* en de *Groninger Courant*. Stuk voor stuk generaties lang familieonder-

nemingen, met een sterke positie op de regionale lezersmarkt, onderworpen aan enigerlei vorm van toestemming van (lokale) overheden, gouvernementeel georiënteerd en neutraal in de berichtgeving. Ook aan die kranten zijn de ontwikkelingen in de journalistieke cultuur en praktijk vast niet voorbijgegaan en de uitgevers zullen, naast commerciële overwegingen zeker ook wel ideële ambities hebben gehad, hoewel misschien niet zo geprononceerd en consistent als bij de *LC*.

Ik zal van Broersma niet verwachten dat hij zo'n vergelijkend onderzoek maar eens snel bij de kop pakt. Maar ik hoop wel dat anderen die handschoen opnemen. Met Broersma's studie als toonzettende opmaat en voorbeeld, kan dat alleen maar een verdere verrijking van het vakgebied opleveren. Wat mij betreft liever vandaag dan morgen.

René Vos